

Ключевые слова: паевой инвестиционный фонд, состав и структура активов, диверсификация, оборотоспособность паевого инвестиционного фонда.

Summary

The civil legal relationships of the mutual fund management is observed in the article. The main attention is brought to the composition and structure of assets, diversification and liquidity, which exist during the mutual investment fund management.

Key words: Mutual investment fund, the composition and structure of assets of the mutual investment fund, liquidity of investment fund.

Отримано 30.08.2010

М. О. ТИМОШЕНКО

**Максим Олександрович Тимошенко, аспірант
Київського університету права НАН України**

ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКІ ВІДНОСИНИ ПРИВАТНИХ ВІЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Реалізація господарсько-виробничих відносин потребує відповідної внутрішньої організації самого суб'єкта господарювання. Це забезпечується шляхом створення внутрішніх структурних підрозділів суб'єкта господарювання, зокрема приватних вищих навчальних закладів, та визначення умов взаємодії між ними. Саме внутрішня організація функціонування суб'єкту господарювання (приватного вищого навчального закладу) пов'язується із системою внутрішньогосподарських відносин як різновиду господарських відносин в цілому.

Питання правового регулювання внутрішньогосподарських відносин суб'єктів господарювання, в тому числі і приватних вищих навчальних закладів, були предметом дослідження таких вчених та провідних освітян як: І. В. Булгакова, О. М. Вінник, О. П. Віхров, В. К. Мамутов, В. В. Насонкін, В. М. Огаренко, О. А. Рекрут, Р. О. Стефанчук, О. І. Харитонова, Є. О. Харитонова, О. В. Червякова, В. С. Щербина та інші, проте їх наукові роботи торкаються окремих питань діяльності або всієї системи вищої освіти, або вдосконалення внутрішньогосподарської організації функціонування навчальних закладів.

Актуальність вивчення особливостей правового регулювання внутрішньогосподарських відносин функціонування приватного вищого навчального закладу зумовлюється, з одного боку, відсутністю наукових робіт щодо цього питання, а, з іншого – необхідністю переосмислення їх сутності і значення з метою удосконалення їх правового регулювання. Тому об'єктом наукового дослідження цієї роботи буде система внутрішньогосподарських правовідносин приватних вищих навчальних закладів як об'єкт правового регулювання.

Статтею 3 Господарського кодексу України також надається визначення поняття внутрішньогосподарських відносин, що являють собою відносини, які складаються між структурними підрозділами суб'єкта господарювання, та відносини суб'єкта господарювання з його структурними підрозділами¹.

Насамперед, характеризуючи зазначене положення ст. 3 Господарського кодексу України, варто зазначити, що особливостями внутрішньогосподарських відносин є:

- по-перше, це відносини, які складаються між структурними підрозділами суб'єкта господарювання;
- по-друге, це відносини, які складаються між суб'єктом господарювання з його структурними підрозділами.

В юридичній літературі цілком справедливо наголошується на тому, що утворення вищого навчального закладу включає в себе встановлення його структури, що націлена на забезпечення виконання його завдань та функцій. Створення та визначення внутрішньої структури приватного вищого навчального закладу відноситься до компетенції засновників або уповноваженого ним органу. На сьогодні ні в літературі з питань організації вищої школи, ні у правових актах чітко не визначена типологія приватних вищих навчальних закладів².

Завдяки системі внутрішньогосподарських відносин у приватних вищих навчальних закладів забезпечується і управління самим закладом. На підтвердження зазначеного в літературі справедливо зазначається про те, що «управління вищим навчальним закладом являє собою частину господарського механізму регулювання економіки та системи освіти, що спирається на досягнення науки, техніки, національну культуру. Воно є продуктом соціально-економічної системи, в якій наукові та культурні традиції переплітаються з механізмом регулювання та формування соціально орієнтованої ринкової економіки»³. Саме завдяки системі реалізації внутрішньогосподарських відносин досягається можливість створення ефективної моделі управління приватним вищим навчальним закладом.

Вченими вважається, що з точки зору структурної будови приватних вищих навчальних закладів, вони належать до простих юридичних осіб, засновники яких не входять до їх складу⁴. Варто погодитись з думкою тих вчених, які вважають, що саме конструкція юридичної особи забезпечує здійснення своєї діяльності та самостійну участь у правовідносинах⁵.

Коментуючи положення ст. 3 Господарського кодексу України, вченими в юридичній літературі звертається увага на те, що внутрішньогосподарські відносини:

а) виникають безпосередньо у внутрішній виробничій сфері підприємств та інших господарських організацій. Їх суб'єктами стають саме внутрішні підрозділи підприємств (цехи, виробництва тощо), вони вступають у відносини між собою, а також із господарюючим суб'єктом у цілому, до складу якого вони входять. Права та обов'язки учасників внутрішньогосподарських відносин, як правило, визначаються локальними нормативно-правовими актами суб'єктів господарювання, не виключається також можливість укладення внутрішньогосподарських договорів⁶;

б) це система господарських відносин, що складаються між структурними підрозділами суб'єкта господарювання, та відносини суб'єкта господарювання з його структурними підрозділами, що в цілому мають господарсько-виробничий зміст⁷;

в) існують у сфері виробництва між внутрішніми підрозділами суб'єктів господарювання, в які вони вступають між собою та з суб'єктом господарювання, до складу якого вони входять. Суб'єктний склад внутрішньогосподарських відносин складається із суб'єктів господарювання та їх структурних підрозділів. Це відносини двоякого типу: 1) між суб'єктом господарювання та його структурними підрозділами; 2) між різними структурними підрозділами конкретного суб'єкта господарювання⁸.

Підсумовуючи вищезазначені погляди вчених щодо особливостей господарських відносин в цілому та внутрішньогосподарських відносин, зокрема, на нашу думку, можливо виокремити особливості внутрішньогосподарських відносин приватних вищих навчальних закладів. Трансформуючи зазначені вище положення на площину внутрішньогосподарських відносин за участю приватних вищих навчальних закладів, можливо наголосити, що ці відносини:

– по-перше, визначають особливість внутрішньої господарської діяльності приватного вищого навчального закладу;

– по-друге, характеризують внутрішню структуру приватного вищого навчального закладу, зокрема систему кафедр, відділень тощо;

– по-третє, є результатом волевиявлення власника приватного вищого навчального закладу або його органу управління щодо внутрішньої організації діяльності приватного вищого навчального закладу;

– по-четверте, визначають характер та зміст взаємовідносин між структурними елементами приватного вищого навчального закладу, а також між структурними елементами приватного вищого навчального закладу та суб'єктом господарювання в особі його власника або уповноваженого ним органу управління;

– по-п'яте, забезпечують формування цілісного майнового комплексу приватного вищого навчального закладу, що засновується на майні засновників приватного вищого навчального закладу та майні, що отримано приватним вищим навчальним закладом у процесі своєї господарської діяльності;

– по-шосте, базуються на власній або найманій робочій силі, що забезпечують кадрове укомплектування структурних підрозділів приватного вищого навчального закладу;

– по-сьоме, відображає систематичність господарської діяльності приватного вищого навчального закладу та забезпечує досягнення мети його створення.

У контексті перспектив розвитку господарсько-виробничих та внутрішньогосподарських відносин у приватних вищих навчальних закладах, вченими наголошується на наступних блоках питань, які пов'язані з оптимізацією освітньої діяльності:

– модернізація навчального процесу, тобто узгодження навчального процесу із сучасними вимогами, які висуваються державою до системи вищої освіти. Приватні вищі навчальні заклади значно інтенсивніше, ніж державні, реагують на вимоги щодо оновлення учебних планів, введення нових дисциплін, тощо;

– універсалізація процесу навчання, тобто відповідність стандартам навчання, що існують у приватних вищих навчальних закладах всього світу. Для вирішення цього завдання приватні вищі навчальні заклади розширяють міжнародне співробітництво, організують міжнародні конференції щодо вивчення іноземного досвіду тощо;

– інтенсифікація навчального процесу, яка досягається завдяки створенню раціонального режиму навчання⁹.

Підсумовуючи результати дослідження господарсько-виробничих та внутрішньогосподарських відносин за участю приватних вищих навчальних закладів доцільно окремо підтримати думку Л. Г. Знаменського про те, що на сьогодні значно актуалізується питання вироблення загального принципу (методу) здійснення зазначених господарських відносин, що надасть змогу максимально забезпечити публічні та приватні інтереси. Відповідно до цього вченим пропонується запровадити принцип (метод) «рівного підпорядкування всіх суб'єктів господарської діяльності суспільному господарському порядку. У цьому разі виникає нова і корисна якість правового зв'язку суб'єктів господарських правовідносин щодо певного підпорядкування загальному господарському порядку»¹⁰. Вважаємо, що такий підхід щодо рівності в господарських правах та обов'язках не є виправданим, оскільки вищий навчальний заклад, в тому числі і приватний вищий навчальний заклад є особливим суб'єктом господарювання, який потребує окремого спеціального правового регулювання. Це пояснюється тим, що приватний вищий навчальний заклад є суб'єктом господарювання, що:

- забезпечує формування інтелектуального потенціалу населення держави;
- відображає потреби суспільства в інтелектуальному розвиткові;
- забезпечує народне господарювання кваліфікованими кадрами;
- надає послуги, що мають нематеріальний характер.

Тому до питання правового регулювання господарської діяльності приватного вищого навчального закладу необхідно підходити індивідуально та не урівноважувати його в правах із іншими суб'єктами господарювання, що, наприклад, надають послуги в сфері торгівлі чи громадського харчування тощо.

Справедливо визначається провідним освітянином України І. І. Тимошенко про те, що вищий навчальний заклад (в тому числі і приватний вищий навчальний заклад – *M. T.*) є «особливим соціальним організмом, що здійснює освітню діяльність, забезпечує приріст інтелектуального потенціалу країни. Проте, організація та функціонування приватного вищого навчального закладу здійснюється на єдиних умовах господарювання, як і для всіх інших суб'єктів господарювання, незалежно від їх предмету діяльності»¹¹. Таким чином, суб'єкти господарювання, що здійснюють освітню діяльність у сфері вищої освіти прирівняні у господарських правах та обов'язках і до тих суб'єктів, що здійснюють торговельну діяльність, діяльність у сфері виконання будівельних робіт, надання транспортних послуг тощо. Підтримуючи вказану думку, вважаємо, що господарсько-виробничі та внутрішньогосподарські відносини приватних вищих навчальних закладів:

- по-перше, повинні мати особливий статус та спеціальне правове регулювання освітньої сфери господарювання;
- по-друге, потребують відповідного впорядкування шляхом вдосконалення вітчизняного законодавства в сфері освітньої діяльності.

Принциповим недоліком сучасного стану розвитку законодавства України в сфері вищої освіти є відсутність єдиних концептуальних зasad її розвитку. На зазначеному неодноразово зверталася увага вітчизняних науковців¹². Підтримуючи вказану точку зору, вважаємо за доцільне не лише запровадити концептуалізацію розвитку законодавства України в сфері вищої освіти, але і розробити концепцію розвитку приватної вищої освіти в Україні.

В продовження вказаної точки зору, спробуємо зосередити нашу увагу на тих недоліках вітчизняного законодавства в сфері вищої освіти щодо регулювання господарсько-виробничих та внутрішньогосподарських відносин.

Одним з найдискусійніших питань у вітчизняній літературі є мова навчання у вищих навчальних закладах, зокрема обґрунтовується думка про запровадження виключно української мови навчання у вищих навчальних закладах. Зокрема така позиція на сьогодні запропонована у Проекті змін і доповнень до Закону України «Про вищу освіту», що запропоновані до обговорення Міністерством освіти і науки України¹³. Відповідно до чинної Конституції України та Закону УРСР «Про мови»¹⁴ закріплений підхід, який дозволяє проводити навчання у вищих навчальних закладах України не лише українською мовою, а й іншими мовами. На це вказує і ст. 5 чинного Закону України «Про вищу освіту». Тому вважаємо за доцільне залишити зміст ст. 5 Закону України «Про вищу освіту» без змін.

Ключовим питанням вдосконалення правового регулювання господарсько-виробничих та внутрішньогосподарських відносин є визначення структури вищої освіти, що має поділятися на освітньо-кваліфікаційні та освітньо-науковий рівні, а не на освітні та освітньо-кваліфікаційні рівні, що зумовлено необхідністю узгодження вітчизняного законодавства із міжнародними засадами уніфікації структури вищої освіти. Насамперед потребує введення системи освітньо-наукового рівня доктора філософії та виключення рівня спеціаліста з переліку освітньо-кваліфікаційних рівнів. Окрім того, потребують детальної правової регламентації всіх освітньо-кваліфікаційних та освітньо-наукових рівнів.

Іншим ключовим питанням правового регулювання господарсько-виробничих та внутрішньогосподарських відносин є проблема впровадження інституту змісту вищої освіти. Розділ III Закону України «Про вищу освіту» закріплює лише стандарти вищої освіти, що поділяються на систему державних та галузевих стандартів, які висуваються до вищої освіти. Проте, доцільно ввести інститут змісту вищої освіти, що зумовлюється вимогами суспільства до рівня фахівців з вищою освітою. У зв'язку з цим пропонується в розділі III зазначеного Закону України закріпити положення, що регламентують зміст вищої освіти та стандарти вищої освіти, відповідно його і назвати.

Іншим питанням вдосконалення правового регулювання внутрішньогосподарських відносин є питання структурних підрозділів вищих навчальних закладів. Чинним Законом України «Про вищу освіту» встановлено, що структурні підрозділи вищого навчального закладу створюються відповідно до законодавства. Структурні підрозділи можуть мати окремі права юридичної особи. При чому зазначені законом регламентовано, що:

- структурними підрозділами вищого навчального закладу третього і четвертого рівнів акредитації є кафедри, факультети, інститути, філії, бібліотека тощо;
- структурними підрозділами вищого навчального закладу першого та другого рівнів акредитації є відділення і предметні (циклові) комісії;
- структурними підрозділами вищого навчального закладу четвертого рівня акредитації можуть бути наукові, навчально-наукові, науково-дослідні та науково-виробничі інститути;
- вищий навчальний заклад може мати у своєму складі підготовчі відділення (підрозділи), підрозділи перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів, лабораторії, навчально-методичні кабінети, комп'ютерні та інформаційні центри, навчально-виробничі та творчі майстерні, навчально-дослідні господарства, вироб-

ничі структури, видавництва, спортивні комплекси, заклади культурно-побутового призначення та інші підрозділи, діяльність яких не заборонена законодавством¹⁵.

Проте, на сьогодні питання рівнів акредитації, відповідно до яких здійснюється структуризація вищих навчальних закладів, потребує ґрунтовної зміни, про що ми будемо говорити у наступному підрозділі дисертації. Вдосконалюючи питання правового регулювання функціонування структурних підрозділів вищого навчального закладу, на нашу думку, доцільно виходити:

- а) по-перше, з його типу;
- б) по-друге, з місця функціонування структурного підрозділу.

Окрім того, невизначеним у чинному Законі України «Про вищу освіту» залишається питання правового статусу філій та навчально-консультаційний центрів (представництв) як відокремлених підрозділів вищого навчального закладу. Особливого значення вони мають в контексті господарської діяльності приватних вищих навчальних закладів, що надає їм змогу проводити розгалужену освітню діяльність в залежності від місця функціонування. Вважаємо за доцільне внести відповідні зміни до ст. 30 зазначеного Закону.

Підсумовуючи вищевикладене, можливо наголосити на тому, що діяльність вищих навчальних закладів, у тому числі і приватних вищих навчальних закладів, засновується саме на системі господарсько-виробничих та внутрішньогосподарських відносинах, які потребують детальної правової регламентації. Можливо зазначити, що як господарсько-виробничі, так і внутрішньогосподарські відносини приватних вищих навчальних закладів відображають сутність та природу самого навчального закладу як освітньої установи, що здійснює свою діяльність з метою посилення інтелектуального потенціалу населення країни, впроваджуючи в навчальний процес інноваційні засади діяльності. Проте, розвиток внутрішньогосподарських відносин приватних вищих навчальних закладів не може бути ефективним та конкурентоздатним без певного управлінського елементу зі сторони органів державної влади та місцевого самоврядування, що втілюється в системі організаційно-господарських відносин.

¹ Господарський кодекс України № 436 – IV від 16.01.2003 року // www.rada.gov.ua

² Приватная высшая школа в объективе времени: украинский вариант: Монография / Под общ. ред. В. И. Астаховой. – Х., 2000. – С. 219-220.

³ Суша Н. В. Инновации в высшем образовании // Экономический бюллетень «Беларусская экономика: анализ, прогнозирование, развитие. – 2001. – № 11. – С. 50.

⁴ Приватна вища школа України на шляху інновацій: Монографія / За ред. В. П. Андрушченка, Б. І. Корольова. – Х.: Вид-во ХУА, 2005. – С. 226.

⁵ Брагинский М. И. Юридические лица (законодательные модели) Гражданское законодательство РФ: состояние, проблемы и перспективы. – М., 1994. – С. 33; Суханов Е. А. Гражданское право в 2-х т. – Т. 1. – М.: БЕК, 1993. – С. 78.

⁶ Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / Кол. авт.: Г. Л. Знаменський, В. В. Хахулін, В. С. Щербина та ін.; Заг. ред. В. К. Мамутова. – К.: Юрінком Интер, 2004. – С. 14.

⁷ Теньков С. О. Науково-практичний коментар до Господарського кодексу України: від 16 січня 2003 р. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – С. 14-15.

⁸ Господарський кодекс України: Коментар. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2004. – С. 9-10.

⁹ Гайков А. А. Проблемы оптимизации учебного процесса в негосударственных вузах // Материалы II международного семинара лидеров приватного образования на тему «Экономико-правовые аспекты деятельности приватных вузов и концептуальные основы их деятельности и развития» (3-5 июля 2000 года). – Х., 2000. – С. 63-64.

¹⁰ Знаменський Г. Л. Приватно-правовий аспект у господарському законодавстві / Г. Л. Знаменський // Методологія приватного права. – К., 2003. – С. 156-157.

¹¹ Тимошенко І. І. Про сучасний стан та актуальні проблеми розвитку вищих навчальних закладів приватної форми власності // Із виступу на Всеукраїнській науково-практичній конференції на тему: «Правове регулювання вищої освіти України: сучасний стан та перспективи розвитку» (22 грудня 2009 р., м. Київ). – К.: Європейський університет, 2009.

¹² Луговий В. І. Концепція законодавчого акту – необхідна складова законотворчості в умовах реформування вищої освіти // Із виступу на Всеукраїнській науково-практичній конференції на тему: «Правове регулювання вищої освіти України: сучасний стан та перспективи розвитку» (22 грудня 2009 р., м. Київ). – К.: Європейський університет, 2009; Орлов П. І. Правове регулювання діяльності вищих навчальних закладів приватної форми власності // Із виступу на Всеукраїнській науково-практичній конференції на тему: «Правове регулювання вищої освіти України: сучасний стан та перспективи розвитку» (22 грудня 2009 р., м. Київ). – К.: Європейський університет, 2009; Тимошенко З. І. До питання процедури ліцензування і акредитації // Із виступу на Всеукраїнській науково-практичній конференції на тему: «Правове регулювання вищої освіти України: сучасний стан та перспективи розвитку» (22 грудня 2009 р., м. Київ). – К.: Європейський університет, 2009.

¹³ Проект змін і доповнень до Закону України «Про вищу освіту» // www.mon.gov.ua

¹⁴ Конституція України від 28.06.1996 р. // www.rada.gov.ua; Закону УРСР «Про мови в УРСР» № 8312-XI від 28.10.1989 р. // www.rada.gov.ua.

¹⁵ Закон України «Про вищу освіту» // www.rada.gov.ua

Резюме

У статті досліджуються питання сутності та значення внутрішньогосподарських відносин за участю приватних вищих навчальних закладів, обґрунтovується авторський підхід до характеристики їх особливостей, пропонуються зміни до чинного законодавства України.

Ключові слова: правовідносини, господарські правовідносини, внутрішньогосподарські правовідносини приватних вищих навчальних закладів.

Резюме

В статье исследуются вопросы сущности и значения внутреннеэкономических правоотношений частных высших учебных заведений, обосновывается авторский подход к характеристике их особенностей, предлагаются изменения действующего законодательства Украины.

Ключевые слова: правоотношения, хозяйственные правоотношения, внутреннеэкономические правоотношения частных высших учебных заведений.

Summary

The questions of essence and value of economic legal relationships of private higher educational establishments are investigated in the article, the authorial is grounded going near description of their features, the changes of current legislation of Ukraine are offered.

Key words: legal relationships, economic legal relationships, economic legal relationships of private higher educational establishments.

Отримано 30.08.2010

О. В. ХОРТЮК

Олександра Василівна Хортюк, здобувач
Київського університету права НАН України

ГЕНЕЗИС КАТЕГОРІЇ «ДІЛОВА РЕПУТАЦІЯ» ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

Удосконалювання правового механізму забезпечення основних прав і свобод юридичної особи, до числа яких належить і право на ділову репутацію, є однією з найактуальніших проблем правознавства. Дослідження категорії «ділова репутація» юридичної особи є актуальним, оскільки чинне законодавство про охорону ділової репутації і відшкодування у зв'язку з цим моральної шкоди не можна визнати досконалим. Численність норм, розпорощених у різних законодавчих актах, не тільки не сприяє однаковому застосуванню даного інституту права, а й породжує різночitання i колізії в правозастосовчій практиці. Останнім часом в Україні дедалі частіше виникають суперечки щодо охорони ділової репутації юридичної особи, які стають предметом судового розгляду.

В Україні сьогодні спостерігається інтенсивний розвиток ділового обороту. Підприємства розвивають власний діловий потенціал, налагоджують економічні та організаційні зв'язки з національними та міжнародними організаціями, суб'ектами підприємницької діяльності. І не менш актуальною сучасною проблемою для українського суспільства є заохочення та висока оцінка соціально-значущої діяльності підприємств та охорони їх ділової репутації.

Ідея ділової репутації юридичної особи займає провідне становище в умовах демократичних перетворень, на шляху побудови правової держави, виражаючи загальну та фундаментальну закономірність сучасного громадянського суспільства щодо соціальної цінності кожного її члена.

Метою статті є всебічний аналіз існуючого стану наукового дослідження питань визначення й інтерпретації в праві поняття категорії «ділова репутація» юридичної особи, формулювання теоретичних положень і практичних висновків з урахуванням сучасних уявлень та чинного законодавства України, визначення й конкретизація в цьому аспекті дієвих правових засобів їх здійснення й реалізації.

Об'єктом наукового дослідження є відносини, пов'язані з проблемою ділової репутації юридичної особи з позицій їх цивільно-правового регулювання, а також загальної тенденції та закономірності їх розвитку.

Діловий репутації як правовій категорії надавалося великого значення ще в дореволюційній юридичній літературі. У радянський період розвитку цивілістичної думки також зверталась увага на її значення, але тільки з класових позицій у їх інтерпретації та з погляду критичного аналізу буржуазного законодавства, де цей інститут був уже достатньо розвинений.

Окрім юридичні проблеми категорії «ділова репутація» юридичної особи розроблялися і продовжують розроблятися як теоретиками права, так і цивілістами України, Росії та інших пострадянських країн і відтворюються в роботах: М. С. Александрова, А. Л. Анисимова, О. І. Антонюк, О. В. Безуха, О. Є. Богданової, В. В. Бутнєва, Є. В. Вавіліна, А. О. Власова, М. К. Галянтича, В. П. Грибанова, О. М. Ерделевського, Д. А. Керимова, С. Ф. Кечек'яна, Г. О. Коваленка, І. Ф. Коваль, Л. О. Красавчикової, В. В. Лесняка, М. С. Малейна, М. М. Малейної, М. І. Матузова, О. А. Пушкіна, З. В. Ромовської, Г. О. Свердлика, А. П. Сергєєва, О. Ф. Скачун, С. О. Сліпченка, Г. М. Стоякіна, Е. Л. Страунінга, Г. П. Тимченка, Ю. К. Толстого, Л. С. Явича, Р. О. Халфіної, Я. М. Шевченко, Р. Б. Шишки тощо.